

Tvary známek

PRVNÍ ZNÁMKY SVĚTA měly praktický obdélníkový tvar a obdélník (resp. čtverec) zůstal nejběžnějším formátem poštovních známek dodnes.

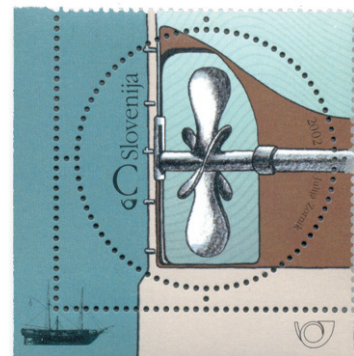
Jenže ne všechny známky se tohoto formátu drží. Už v roce 1853 vydala tehdejší britská kolonie Mys Dobré naděje (Cape of Good Hope) první trojúhelníkové známky. V tomto formátu je vydávala ještě dalších 11 let. V roce 1898 vydalo Turecko (resp. tehdejší Osmanská říše) známky osmiúhelníkové. Znamky byly vydány i v dalších neobvyklých formátech, např. lichoběžníkové nebo kosodélníkové (resp. kosočtvercové). V posledních letech jsou populární známky ve tvaru kruhu. Ty mají většinou v archu zoubkování uzpůsobené tak, že je možné vytrhnout je jako kruh nebo čtverec.

Existují i známky „volného“ tvaru. Např. v roce 1969 vydal Gibraltar k přijetí nové ústavy známky s perforací kopírující charakteristický tvar gibraltarské skály.

Se zvládnutím technologie samolepicích nálepek přišla v 60. a 70. letech 20. století módní vlna samolepicích známek nejrůznějších tvarů. Velké množství jich vydávaly např. Sierra Leone nebo ostrovy Tonga. Tyto známky mají tvar mapy, vyobrazených plodů, ptáků apod.

Spíše kuriozitou jsou poštovní známky ve tvaru malé gramofonové desky, které opravdu mohly hrát hudbu (takové známky vydával himálajský státěček Bhútán).

Na našem území byly vydány trojúhelníkové známky už za Rakouska (známky pro spěšné tiskopisy). Ty byly později opatřeny přetiskem „POŠTA ČESKOSLOVENSKÁ 1919“ a jsou tedy prvními čs. trojúhelníkovými známkami. V letech 1937 až 1946 vycházely trojúhelníkové známky doruční pro zásilky adresované do vlastních rukou (za druhé světové války je ve stejném tvaru vydaly i protektorát Čechy a Morava a Slovensko). Neobvyklý formát byl zvolen proto, aby zásilky s těmito známkami byly na první pohled nápadné a lišily se od jiných zásilek. V ostatních případech vycházely československé i české poštovní známky v tradičním obdélníkovém, resp. čtvercovém formátu.

Ukázka známek různých tvarů.

Automatové známky Ålandských ostrovů, České republiky a Slovenska.

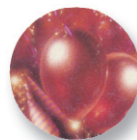
Automatové známky

OD OBVYKLÝCH poštovních známek, na nichž je zpravidla vedle označení vydávající země nebo pošty vytištěná výplatní (nominální) hodnota, se odlišují **automatové známky**. Ty jsou určeny pro prodej pomocí automatů, kdy si kupující může zvolit nominální hodnotu podle potřeby – buď úplně libovolně (v určeném rozsahu hodnot), nebo může zvolit tlačítkem některou z předem daných hodnot. Hodnotu do obrazu automatové známky tiskne teprve automat. V některých případech tiskne automat celý obraz automatové známky. První automatové známky vyšly ve Švýcarsku 9. 8. 1976. Svým provedením velmi připomínaly otisky výplatních strojů. Dnešní automatové známky v řadě případů nezaostávají za výtvarnou úrovní jiných známek. V některých zemích jsou automatové známky velmi podobné nálepkám z přepážkových terminálů (a filatelisté je proto někdy zaměňují). Například ve Francii je pro automatové známky i pro nálepky z přepážkových terminálů používán stejný základ a různé použití se pozná jen podle natištěných údajů. **Česká republika** vydává automatové známky od roku **2000**, **Slovensko** od roku **2001**. Zatím vydalo automatové známky asi šest desítek zemí, někde se staly součástí běžného poštovního provozu, jinde byly zatím vydány jen „na zkoušku“. Mezi automatové známky nepatří poštovní známky vydané ve svítkové úpravě nebo v sešitcích, i když i ty mohou prodávat samoobslužné automaty.

Personalizované známky

SPECIALITOU, oblíbenou v posledním desetiletí, jsou „personalizované“ známky. V některých zemích má opravdu každý možnost dotvořit si obraz známky. Např. v Kanadě vydali už v roce 1994 samolepicí známky s prázdným středem, do kterého může odesílatel dolepit podle své volby některou z přiložených menších samolepek. V jiných zemích (např. ve Finsku a v Rakousku) si lze objednat u pošty dotištění požadovaného obrazu na známky určené pro tento účel.

Za „personalizované“ známky jsou nepřesně označovány i známky vydané s kupony, na které pošta vytiskne podle objednávky fotografii, znak nebo jiný obrázek. Takové známky s kupony pro přitisky na soukromou objednávku vyšly už v mnoha zemích, od roku 2003 je vydává i Česká republika (Slovensko od roku 2002).

Kanadská známka

s dolepeným obrazem a obrázky, která je možné do středu známky nalepit.

Česká známka s kuponem

s přitiskem Postfila k Novému roku.

Aršíky

ARŠÍKY PŘEDSTAVUJÍ „slavnostnější“ úpravu nově vydávaných známek. Jde vlastně o malý arch - aršík obsahující jednu nebo několik známek zpravidla se širším okrajem, opatřeným často textem nebo kresbou se vztahem ke známce (známkám) nebo k příležitosti, ke které je aršík vydáván. Někdy na okraji aršíku pokračuje obraz známky (resp. známek). První aršík vydalo Lucembursko už v roce 1923. Československo vydalo první dva aršíky v roce 1934 ke 100. výročí písně (pozdější hymny) „Kde domov můj?“. Aršíky měly velký formát 174,5 x 284 mm a vedle 15 známek hodnoty 1 Kč nebo 2 Kč je na nich notový záznam a text české národní hymny ve slavnostním orámování.

Známky v aršíku mohou být zoubkované nebo nezoubkované. Zásilky lze zpravidla vyplácet buď celým aršíkem, nebo jednotlivými zoubkovanými známkami, vytrženými z aršíku. Pokud je na aršíku známka nezoubkovaná, je někdy dovoleno ji vystříhnout a použít ji k frankování, jindy to naopak povoleno není. U aršíku vydaného v závěru dramatického roku 1938 k 20. výročí samostatnosti Československé republiky nebylo povoleno frankovat celým aršíkem, na zásilky se směla lepit jen z aršíku vytržená známka (v praxi se toto omezení vždy nedodržovalo).

Československá pošta způsobila mezi filatelisty v 70. a 80. letech určitý zmatek, když některé aršíky z obchodních důvodů označovala jako malé tiskové listy, upravené tiskové listy a podobně. Tyto nejasnosti nebyly odstraněny dodnes.

V katalozích jsou obvykle evidovány samostatně zoubkované známky z aršíků i celé aršíky.

Některé známky vycházejí v **malých přepážkových listech** obsahujících například 4, 8 nebo 10 známek. V České republice to jsou třeba tradiční emise Umění, Evropa nebo známky s památkami UNESCO. V Německu vycházejí v současnosti všechny známky (s výjimkou svitkových) v malých přepážkových listech o 10 kusech, ve většině případů mají tyto listy potištěné okraje.

Aršík českých známek s akvariijními rybami z roku 2003
a malý přepážkový list Krásy naší vlasti - Český ráj vydaný téhož roku.

